

עלון דו שבועי מס' 32 • סוכות • ט"ו תשרי תש"ע

זמני החג: ירושלים 16:43-17:58 תל אביב: 17:02-17:59 חיפה 16:53-17:58

הרב אברהם וולפסון זמן שמחתנו

כאשר אנו מתבוננים בפרשות המועדים בתורה אנו רואים שמלבד המצוות והתכנים המיוחדים את כל אחד מהם יש גם קשר בין המועדים השונים וכל אחד מהם הוא חלק ממחזור שנתי שלום של זמנים. הדבר בולט במיוחד בקשר בין פסח לשבועות, בין מצד מצוות ספירת העומר המחברת אותם יחד ובין מצד זה שאין לחג השבועות אפילו תאריך נקוב בתורה אלא הוא נחגג ביום החמישי ממחרת הפסח. אבל התורה קושרת גם בין שני חגים אלה ובין חג הסוכות. הדבר בא לידי ביטוי בציווי המשותף לשלושתם "שֶׁלֶשׁ פְּעָמִים בְּשָׁנָה יֵרָאֶה כָּל זְכוּרָךְ אֶל פְּנֵי הָאֵדָן ה'" (שמות כג, ז), וכן במחזור הטבעי-חקלאי שבהקשר אליו נקבעים מועדים אלה: "אֵת חַג הַמִּצּוֹת תִּשְׁמַר... לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאֲבִיב... וְחַג הַקִּצִּיר בְּכוּרֵי מַעֲשֵׂיךָ אֲשֶׁר תִּזְרַע בְּשָׂדֶה וְחַג הָאֶסֶף בְּצֵאת הַשָּׁנָה בְּאֶסְפְּךָ אֵת מַעֲשֵׂיךָ מִן הַשָּׂדֶה" (שם, טו-טז).

כאשר אנו מתבוננים במשמעותם של שלש הרגלים אנו מגלים שיש קשר בין המחזור החקלאי ובין התוכן ההיסטורי-רוחני של החגים. את חג הפסח המציין את לידתו של עם ישראל אנו חוגגים דווקא ב-"חֹדֶשׁ הָאֲבִיב" שבו גם הטבע מתחדש. תהליך ההבשלה של התבואה בימי ספירת העומר מגיע לסיומו בחג השבועות, "בְּכוּרֵי קִצִּיר חֹטִים" (שמות לד, כב), ובמקביל לכך בתקופה זו עבר עם ישראל תהליך של "הבשלה" לקראת מתן תורה בתחילת החודש השלישי, שבעה שבועות אחרי התהוותו כעם, וכך בכל שנה על פי מסורת חז"ל אנו סופרים את הימים שבין יציאת מצרים ובין מתן תורה בזמן המעבר בין האביב ובין הקציר. אף לגבי חג הסוכות אמרה תורה - "חַג הַסֻּכּוֹת תַּעֲשֶׂה לְךָ שִׁבְעַת יָמִים בְּאֶסְפְּךָ מִגִּרְךָ וּמִקִּבְּךָ" (דברים טז, ג) וקשרה בכך את - "כִּי בְּסֻכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם" (ויקרא כג, מג). מה פשרו של הקשר הזה בין המשמעות ההיסטורית-רוחנית של חג הסוכות ובין היותו חג האסיף?

אחד ההסברים לעניין הזה נמצא בפירושו של רשב"ם (ויקרא כג, מג):

"... חַג הַסֻּכּוֹת תַּעֲשֶׂה לְךָ שִׁבְעַת יָמִים בְּאֶסְפְּךָ מִגִּרְךָ וּמִקִּבְּךָ" (דברים טז, ג) באוספך את תבואת הארץ ובתיכם מלאים כל טוב... למען תזכרו כי בסוכות הושבתי את בני ישראל במדבר ארבעים שנה בלא יישוב ובלא נחלה ומתוך כך תתנו הודאה למי שנתן לכם נחלה ובתיכם מלאים כל טוב, ואל תאמרו בלבבכם כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה. וכסדר הזה נמצא בפרשת 'עקב תשמעון': 'וְזָכַרְתָּ אֵת כָּל הַדְרֹךְ אֲשֶׁר הֲלִיכָה ה' - לְהִידָךְ זֶה אֶרְבָּעִים שָׁנָה וְגו'... וַיֹּאכְלֶךָ אֶת הַמֶּן וְגו'... (שם ח, ג). ולמה אני מצווה לך לעשות זאת? 'כִּי ה' - לְהִידָךְ מִבִּיאָךְ אֶל אֶרֶץ טוֹבָה וְגו'... וְרַם לְבָבְךָ וְשִׁכַחְתָּ אֵת ה' וְגו'... וְאִמַּרְתָּ בְּלִבְבְּךָ פָּחִי וְעַצְם יָדִי עָשָׂה לִי אֵת הַחֵיל הַזֶּה: וְזָכַרְתָּ אֵת ה' - לְהִידָךְ כִּי הוּא הִנְתֵּן לְךָ פֶּחַ לְעֲשׂוֹת חֵיל... (שם ז-ח) ולכן יוצאים מבתיכם מלאים כל טוב בזמן אסיפה ויושבין בסוכות לזכרון שלא היה להם נחלה במדבר ולא בתיים לשבת. ומפני הטעם הזה קבע הקב"ה את חג הסוכות בזמן אסיפת גורן ויקב, לבלתי רום לבבם על בתיהם מלאים כל טוב פן יאמרו ידינו עשו לנו את החיל הזה."

לדברי הרשב"ם עיקר טעמה של מצוות סוכה קשור בזמן האסיף. דווקא בזמן שאפשר לחוש את שפע הברכה של היבול ולהרגיש "בטחון כלכלי" במעשי ידינו אומרת לנו התורה במצוות סוכה - "...לא על

הַלְחָם לְבָדוֹ יִחְיֶה הָאָדָם כִּי עַל כָּל מוֹצָא פִּי ה' יִחְיֶה הָאָדָם" (דברים ה, א), דהיינו, באמת גורלו החומרי של האדם הוא בידי שמיים, ושהותנו מתחת לסכך ובדירת עראי שבעה ימים ממחישה לנו שלמרות שזכינו לשבת בארץ ישראל בתוך בתי קבע וליהנות מברכת הארץ, אין מצבנו שונה מהותית ממצב עם ישראל השוה במדבר בסוכות ומצפה לחסדי שמיים. בכך הפכה התורה מנהג של חגיגה על שפע האסיף שכדוגמתו חגו עמים אחרים (ואף בימינו בקיבוצים מסויימים שלצערנו התרחקו מהתורה) לחג שתוכנו הוא בטחון בה' - לשבת "בצילא דמהימנותא".

חג הסוכות נקרא בתפילה "זמן שמחתנו" ואמנם מצוות השמחה מפורשת בתורה שלש פעמים בחג הסוכות לעומת פעם אחת בחג השבועות, ובחג המצות אין מצוות שמחה מפורשת (והיא נלמדת משאר הרגלים). המשנה והגמרא במסכת סוכה מתארות את השמחה העצומה שהיתה בבית המקדש בחג הסוכות ו"מי שלא ראה את שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו"¹. מנין נובעת השמחה הגדולה הזו?

ראשית, יש קשר פנימי בין הבטחון בה' ובין השמחה. דבר זה למדנו מתורתו של רבינו בחיי בספרו "חובות הלבבות", שם הוא מסביר שמה שמונע מאדם בדרך כלל לעבוד את ה' בשמחה הוא דאגתו וטרדת נפשו בענייני העולם. הביטחון בה' משחרר את האדם מהטרדה הפנימית הזו ומאפשרת לו לעסוק בין בענייני גופו ובין בענייני נפשו מתוך חופש פנימי ושמחה. וכן כתב ב"שפת אמת"²:

"מצוות הסוכה היא מידת הביטחון בהש"ת כמו שאמרו רז"ל צא מדירת קבע שלא לבטוח בעושר ובנכסים רק לבטוח בה' ולכן הוא זמן שמחתנו כי אין שמחה כשמחת הבוטח בה' כמו שמבאר בספר 'חובות הלבבות'..."

אמנם נראה שהיכולת המיוחדת לשמוח בחג הסוכות קשורה להיבט נוסף של החג. חג הסוכות איננו רק החג המסיים את מחזור שלש הרגלים. הוא מסיים אף את מועדי תשרי. עצם סמיכותם זה לזה של מועדי תשרי מעידה על הקשר ביניהם. חז"ל כבר חיברו בין ראש השנה ליום הכיפורים בהיותם פותחים וסוגרים את עשרת ימי תשובה כידוע. מדוע נקבע חג הסוכות בסמוך לעשרת ימי תשובה?

נביא בענין זה את דברי הרמב"ם בסוף הלכות סוכה ולולב:

"אף על פי שכל המועדות מצוה לשמוח בהן, בחג הסוכות היתה שם במקדש שמחה יתירה שנאמר: 'וְשִׂמְחֶתֶם לִפְנֵי ה' - לַהֲיִיכֶם שְׁבַעַת יָמִים' (ויקרא כג, מ) ... מצוה להרבות בשמחה זו, ולא היו עושין אותה עמי הארץ וכל מי שירצה, אלא גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות והסנהדרין והחסידים והזקנים ואנשי מעשה הם שהיו מרקדין ומספקין ומנגנין ומשמחין במקדש בימי חג הסוכות, אבל כל העם האנשים והנשים כולן באין לראות ולשמוע. השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה ובאהבת ה-ל שצוה בהן, עבודה גדולה היא, וכל המונע עצמו משמחה זו ראוי להפרע ממנו שנאמר 'תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עֲבַדְתָּ אֶת ה' - לַהֲיִיךָ בְּשִׂמְחָה' (דברים כה, מז). וכל המגיס דעתו וחולק כבוד לעצמו ומתכבד בעיניו במקומות אלו חוטא ושוטה, ועל זה הזהיר שלמה ואמר 'אַל תַּתְּהַדָּר לִפְנֵי מַלְאָךְ...' (משלי כה, ו). וכל המשפיל עצמו ומקל גופו במקומות אלו הוא הגדול המכובד העובד מאהבה... ואין הגדולה והכבוד אלא לשמוח לפני ה' שנאמר '...וְהַמְלִיךְ דָּוִד מִפִּזֵּז וּמְכַרְכֵּר לִפְנֵי ה'...' (שמואל ב, ו, טז)."

מדבריו המופלאים האלו של הרמב"ם נמצאנו למדים שמצוות השמחה ברגל אינה יכולה להתקיים באמת אלא במקום שלבו של האדם שמח באמת בעבודת ה' שהרי - "לא נצטוינו על ההוללות והסכלות אלא על השמחה שיש בה עבודת יוצר הכל"³, ולכן אלו הראויים להוביל את השמחה, ובפרט במקום המקדש, הם גדולי ישראל דווקא. אמנם מצווה זו ניתנה לכל ישראל איש לפי דרגתו, והיכולת לשמוח בעבודת ה' תלויה בטהרת הלב שלכל אחד. לכן נסמך חג הסוכות לראש השנה ויום כיפור, ימים של חשבון נפש ותשובה, כי רק מתוך העבודה של ימים אלו מגיע היהודי למצב הנפשי המאפשר את פתיחת הלב

¹ סוכה ה,א.

² שנת תרמ"ה.

³ הלכות יום טוב ו, כ'.

הרב חגי לונדין

סוכות

(פורסם בעלון 'שבתון')

ישנו סדר מיוחד בו נפגש אדם מישראל עם השנה החדשה. בפתיחת כל שנה ישנם כב' ימים (עשרת ימי תשובה, ארבעה ימים בין יום הכיפורים לסוכות, שבעת ימי סוכות ושמיני עצרת) הבונים בנו, נדבך אחר נדבך, יסודות נפשיים אשר ילוו אותנו במהלך השנה כולה.

אנו פותחים בראש השנה, היום בו נברא האדם⁴, בהכרזת היסוד כי אנו יצירי כפיו של הקב"ה ומתוך כך - ישנה מגמה ותכלית לחיינו. בראש השנה אין מקום לוידי או לעיסוק בתיקון אישי, עניינו הבלעדי של ראש השנה הינו קבלת המלכות האלוהית הכללית: "וידע כל פעול כי אתה פעלתו ויבין כל יצור כי אתה יצרתו".

משם אנו ממשיכים ליום הכיפורים, יום מחילת חטא העגל שנאמר בו "...סִלַחְתִּי כְּדָבָרְךָ" (במדבר יד, כ). מתוך קבלת האור הכללי של ראש השנה אנו מבקשים את הישע האישי. ביום הכיפורים אנו עוסקים בעבודה הפרטית: פרוט החטאים, וידוי, תשובה וכפרה.

לאחר שנבנו בנו שתי הקומות הללו - הכלל והפרט - אנו מגיעים אל חג הסוכות. המצווה הראשונה במוצאי יום הכיפורים הינה בניית הסוכה⁵. לאחר המפגש עם מדרגת המלאכים ביום הקדוש בו אין אכילה, שתייה, סיכה, תשיש המיטה ונעילת הסנדל - אנו עוסקים בחומר, בבניית העולם הזה. **בחג הסוכות אנו מקדשים את המציאות הארצית.** הקדושה הכללית והפרטית שנספגה בנו בימים הנוראים לא נותרת במימד המופשט אלא מחלחלת אף למימד הטבעי-גופני.

"אֶךְ בְּחֻמְשָׁה עֶשֶׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאַסְפֹּכֶם אֶת תְּבוּאֹת הָאָרֶץ תַּחֲגוּ אֶת חַג ה' שְׁבַעַת יָמִים..." (ויקרא כג, לט) - **סוכות הוא חג האסיף**, הזמן בו אוסף האדם אל ביתו את תבואתו, פרי עמל של שנה שלמה - כונס את המציאות הארצית אל בעלותו, דבר המביא להרחבת החיים ולשמחה. זוהי הסיבה כי הציווי "וְשִׂמְחֶתָּ בְּחַגְךָ..." (דברים טז, יד) נאמר במקורו דווקא על חג הסוכות - "אף על פי שכל המועדות מצוה לשמוח בהן, בחג הסוכות היתה שם במקדש שמחה יתירה שנאמר: '...וְשִׂמְחֶתֶם לְפָנָי ה' - לְהִיכֶם שְׁבַעַת יָמִים' (ויקרא כג, מ)"⁶.

בחג הסוכות אנו יוצאים אל הטבע, נוטשים את בתי הקבע ודרים בסוכה. ההלכות המתייחסות לבנייתה באות כולן לשמור על צביונה הארעי המחברת אותנו אל המציאות הטבעית. יתרה מכך, הסוכה היא משכנם של אנשי הצבא כביטוי של אוריה החיתי המתבקש לנטוש את חייליו וללכת לביתו (שמואל ב יא, יא): "וַיֹּאמֶר אֹרֶיָה אֶל דָּוִד הָאֶרֶן וַיִּשְׁרָאֵל וַיְהוּדָה יֹשְׁבֵי בְּסֻכּוֹת... וְאֲנִי אָבֹא אֶל בֵּיתִי? על פי זאת מסביר רבי אליעזר מוריימזא⁷ כי הסיבה למצוות הישיבה בסוכה המוזכרת בתורה "כִּי בְּסֻכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם..." (ויקרא כג, מג) - איננה מתייחסת רק לזמן שהות במדבר, אלא אף להמשך שנות הכיבוש והירושה. על פי דבריו, לוחמיו של יהושע בן נון בעת כיבושה של ארץ ישראל ישבו בסוכות. כלומר, **סוכות הוא חג כיבוש הארץ** - כיבוש הטבע הגולמי והחלת הקדושה הישראלית עליו.

סוכות הוא חג החיים בו אנו נוטלים את ארבעת המינים - "הנאה שבפירותיה, ובעל הריח הטוב, והעלים הנאים, וגם הנאה שבעשבותיה כלומר ערבי נחל הם היותר נאים במראהן וחזותן"⁸. אנו נוטלים ארבעה

⁴ ויקרא רבה כט, א.

⁵ שולחן ערוך אורח-חיים, תרכד ה, בהג"ה.

⁶ משנה תורה לרמב"ם, הלכות לולב ח, יב.

⁷ הרוקח, הלכות סוכות, עמ' קיז.

⁸ מורה נבוכים ג, מג.

סוגי צמחים המבטאים את מכלול הדרו ורעננותו של הטבע, ומנענעים אותם ח"י פעמים - שלשה נענועים לכל אחד מששת כיווני המציאות⁹ - ומבשרים את בשורת החיים לעולם כולו.

מתוך כל זאת מובן כי סוכות הוא גם חגה של האנושות כולה. החיים הישראליים המתראים במציאות הארצית אינם מצטמצמים רק בגבול הלאומיות הצרה אלא מרוממים ומרווים את העולם כולו. בסוכות אנו מקריבים בבית המקדש שבעים פרים כנגד שבעים אומות העולם¹⁰ - הטבע האוניברסלי כולו מתכלל, משתכלל ומתקדש מתוך המים החיים הנובעים מירושלים, כדברי נבואת זכריה (יד, ז-ט, טז) הנקראת בסוכות: "וְהָיָה יוֹם אֶחָד הוּא יוֹדֵעַ לֵה' לֹא יוֹם וְלֹא לַיְלָה וְהָיָה לְעַת עֶרֶב יְהִיֶּה אֹר: וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא יֵצְאוּ מִיַּם חַיִּים מִירוּשָׁלַם חֲצִיִּם אֶל הַיָּם הַקָּדְמוֹנִי וְחֲצִיִּם אֶל הַיָּם הָאַחֲרוֹן בְּקִיץ וּבְחֶרֶף יְהִיֶּה: וְהָיָה ה' לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יְהִיֶּה ה' אֶחָד וְשֵׁמוֹ אֶחָד...וְהָיָה כָּל הַנוֹתֵר מִכָּל הַגּוֹיִם הַבָּאִים עַל יְרוּשָׁלַם וְעָלוּ מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְמֶלֶךְ ה' צְבָאוֹת וְלַחַג אֶת חַג הַסֻּכּוֹת".

הרב חגי לונדין, מחזור "ז, ר"מ בישיבת 'אור וישועה' בחיפה, מתגורר בחיפה.

אביתר גלצר רק תפילה אשא

מאמר זה נכתב במוצאי ראש השנה, כשעדיין הדהדו המלים מתוך 'ונתנה תוקף' - 'ותשובה ותפילה וצדקה, מעבירים את רוע הגזרה'.

התפילה שאנו מכירים בימינו היא תפילה 'ממוסדת' מאד, מקובעת מאד, אך בעבר הרחוק, כפי שאנו יודעים, לא היתה התפילה כזו. הרמב"ם אומר (הל' תפלה וברכת כהנים א, א-ג):

"[א] מצות עשה להתפלל בכל יום, שנאמר (שמות כג, כה) 'וְעַבְדְּתֶם אֶת ה' לְהִיָּכֶם'... ואין מניין התפלות מן התורה, ולא משנה התפלה הזאת מן התורה, ואין לתפלה זמן קבוע מן התורה.
[ב]...אלא חיוב מצוה זו כך הוא, שיהא אדם מתפלל ומתחנן בכל יום, ומגיד שבחו של הקדוש ברוך הוא, ואחר כך שואל צרכין שהוא צריך להם בבקשה ובתחנה, ואחר כך נותן שבח והודייה לה' על הטבה שהשפיע לו, כל אחד ואחד כפי כחו.
[ג] אם היה רגיל מרבה בתחנה ובקשה ואם היה ערל שפתים מדבר כפי יכולו ובכל עת שירצה, וכן מניין התפלות כל אחד ואחד כפי יכלתו, יש שמתפלל פעם אחת ביום, ויש שמתפלל פעמים הרבה, והכל יהיו מתפללים נוכח המקדש בכל מקום שיהיה, וכן היה הדבר תמיד ממש רבינו עד עזרא."

ישנן מספר מצוות מן התורה שהן ערטילאיות ביותר, ואינן בעלות גדר וגבול ברורים. שאיפת חז"ל לגבי רבות ממצוות אלו היא מיסודן של אותן מצוות והגבלתן. אתן שתי דוגמאות לדברי:

א. התורה מצוה על האדם לענות את נפשו בעשור לחודש השביעי, אך אינה פורטת את העינויים הנדרשים. חז"ל מבהירים, כי מדובר באיסור רחיצה, איסור סיכה, איסור נעילת הסנדל ואיסור תשמיש המטה¹¹.

ב. התורה מחייבת את האדם להפריש תרומה מראשית הדגן התירוש והיצהר, אך אינה מחייבת הפרשה של כמות מסוימת, כך שאפילו חיטה אחת פוטרת את הכרי כולו. חז"ל קובעים שיעור לתרומה: המפריש בעין יפה, יפריש אחד מארבעים, בעין בינונית - אחד מחמשים, בעין רעה - אחד מששים. אל לו לאדם להפריש פחות מאחד מששים או יותר מאחד מארבעים.

⁹ פרי עץ חיים, שער לולב.

¹⁰ סוכה נה, עמוד ב.

¹¹ כך מבין זאת הר"ן בפירושו על הר"ף, יומא א, א, ד"ה 'יום הכפורים', החל מן המלים 'לפיכך היה נראה לי'.

גם לגבי התפילה נעשה מהלך דומה, ואף היא קבועה מימי עזרא ואילך, בשלושה מובנים: נוסחה נקבע; מניין של התפילות הנאמרות בכל יום נקבע; זמן של אותן תפילות נקבע. מנות מדודות של טקסטים, הנאמרות במספר פעמים קבוע ביום, ובזמנים ידועים ומוגבלים.

התורה קובעת (דברים לב, מז), "כִּי לֹא דָבַר יָרַק הוּא מִפֶּה..."; לא לחנם הגדירו או הגבילו חז"ל מצוה כלשהי, ולא לחנם 'עזבו לנפשה' מצוה אחרת ממצוות התורה. עלינו לברר, מדוע פעלו חז"ל כפי שפעלו? מדוע חשוב לתת 'משנה' לתפילה?

שאלה זו מקבלת יתר תוקף, מתוך כך שבמובנים רבים רק נפגעה התפילה מהיותה 'ממוסגרת' וקבועה: ברור, שכאשר מסוגל האדם להביע את רגשותיו והגיגיו באמצעות תפילה אישית, שהוא עצמו מנסח במלותיו הפרטיות שלו, התפילה המופקת היא תפילה 'מקורית' יותר, תפילה הבאה ממש מלבו של אדם, תפילה שיש בה כוונה אמיתית. בתפילה כזו אין צורך להזהיר - 'אל תעש תפלתך קבע, אלא רחמים ותחנונים לפני המקום ברוך הוא'¹², כיון שכאשר נדרש האדם לנסח בעצמו את תפילתו, אינו יכול שלא לחשוב על מלותיה, שלא להתכוון למלים היוצאות מפיו, ואין הוא יכול לעשותה תפילת קבע, תפילה כתמול שלשום. לעומת זאת, כאשר נדרש האדם להביע את רגשותיו דווקא מתוך מלים שטבעו לו אחרים, להביע מחשבות מתוך מלים שאינן מבטאות אותן, או לחילופין, לאלץ את רגשותיו ומחשבותיו להשתנות ולהתאים למלים, מדוע נתפלא כשיתקשה לכוון באמתיות לדברים היוצאים מפיו? מדוע נתפלא על כך שהוא ממלמל 'כצפוף הזרזיר'¹³ וליבו בל עימו, כאשר המלים שאמר היום, היו אותן מלים שאמר גם אתמול ושלשום? הרי כבר למד מלים אלו בעל פה, וכעת הוא רק כחוזר בפיו על טקסט ידוע! כיצד יביעו מלים קבועות מציאות משתנה? כיצד יביעו מלים קבועות רגשות מתחלפים? כיצד זה שהמלים שהתאימו לערבית יתאימו גם לשחרית או למנחה?

גם קביעת מנין התפילות וזמנן, גרמה לבעיות רבות. לא בכל רגע חש האדם יכולת אמיתית להתפלל. לא בכל זמן הוא חש ברגשות המתאימים לשם פניה אל ה'. לא בכל זמן דעתו פנויה מטרדות והוא יכול לכוון כהוגן למלותיו. לכן, אך ראוי שתנתן לאדם היכולת לקבוע מתי יתפלל, לבחון בעצמו מתי הוא חש באותו רוגע המאפשר לו לפנות באמת אל ה', בלא הרהורים וטרדות זרים, מתי הוא חש רגש אמיתי של הודאה לה' על מעשיו הטובים, רגש אמיתי של התרוממות רוח על שבחיו של ה' וטובו, רגש אמיתי של הזדקקות לה', של צורך וחוסר, הגורם לו להתחנן לה' ולבקש ממנו באמת. ניתן להציג עניין זה, אף מן הזוית ההפוכה - לפתע חש האדם רגש עז של אהבה לה', רגש עז של קרבה אליו. לפתע נוחתת צרה על אדם, והוא שואף להתקרב לה', שואף לחוש בהשגחתו עליו ובקרבתו אליו הוא רוצה להתחנן לה' מעומק לבו שיסיר מעליו את הנגע. כרגע למד האדם דבר מה על גדולתו של ה', על גבורתו, והוא משתוקק באמת לשבחו. כרגע נושע האדם מצרה איומה או זכה בהטבה מופלאה, ובכל לבו הוא משתוקק להודות לה' על טובו. אך חז"ל קבעו זמנים לתפילה, והוא אינו רוצה להוסיף תפילות על תפילותיהם, הוא אינו חש ראוי לבוא אחר המלך ולהוסיף תפילה קטנה משלו. כבר עבר זמנה של תפילת השחר וזמן המנחה טרם בא, או שכעת שעת לילה מאוחרת והוא כבר סיים להתפלל את שלוש תפילות היום. במצב זה, יחכה האדם לזמן התפילה הקרובה, ועד אז תוחמץ ההזדמנות ויחלוף הרגש העז. התפילה תיאמר ביובשה הרגיל. במקום להכות בברזל בעודו חם, תוחמץ הרגע כשהתפילה נדחתה מרגעה הראוי לרגעה המחויב. אלמלא נקבע מנין התפילות, זמן ונוסחן, אולי היו ימים שבהם היה אדם מתפלל אך תפילה אחת קצרצרה, אך ודאי שתפילה זו היתה תפילה אמיתית, וכידוע 'טוב מעט תחנונים בכוונה, מהרבות בלא כוונה'¹⁴, מה גם, שלפעמים היו עוברים על אדם ימים מלאי רגש, שבהם לא היה פוסק מלהתפלל לה' תפילות רבות וארוכות.

¹² אבות ב, ג.

¹³ ע"פ ספר הכוזרי ב, כד.

¹⁴ שלחן ערוך, אורח חיים א, ד.

לשאלה זו של קביעת מנין התפילות, זמנן ונוסחן, הוצעו בדברי ראשונים ואחרונים ארבע תשובות עקרוניות.

דברי הרמב"ם¹⁵, משאירים את הנחות היסוד של השאלה על כנן. אכן, נכון שמעיקרא היתה התפילה ראויה להיות תפילה אישית ומשתנה. גם נכון שתפילה זו היתה יכולה להיות חיובית יותר מתפילה בעלת 'משנה' קבוע, שתיוקנה בתקופת עזרא רק פגם. אך, החל מתקופה זו החלה בעיית עלגות, שחייבה את חכמים להעדיף את הרע במיעוטו, ועל כן תוקנה התפילה בצורתה הנכחית, מתוך העדפה של תפילה חסרה על פני חוסר תפילה. מסגור התפילה לא נועד לצורך מטרה חיובית כלשהי, אלא רק לשם פתרון בעיה שנוצרה באותו זמן. לא לשם השגת החיובי, אלא לשם דחיית השלילי.

תשובה אחרת, שמובאת אף היא בדברי הרמב"ם¹⁶, ובהקשר מעט שונה בדברי הרא"ה קוק¹⁷, משאירה את הצורך שבתיוקן קבוע לתפילה כצורך דחיית השלילי. אלא, שעל פי תשובה זו, היסוד השלילי אינו בעיה שנוצרה בתקופה מסוימת, אלא יסוד שלילי המובנה בעצם היותה של התפילה בלתי קבועה. אסור שהתפילה תהיה חופשית ואישית, עם כל החיוב שבדבר, מפני השלילה הגדולה שעלולה להיווצר בכך. קביעת נוסח התפילה סייעה במניעת ההמון מהשתלבות בתפילותם. השתלבות, שהיתה עלולה להביא אותם לאמירת שבחי יתר לה', המביאים לידי גנאי. השתלבות, שהיתה מביאה אותם לומר מבלי משים דברי כפירה או הגשמה בה'. דווקא נוסח קבוע ובלתי משתנה ימנע אמירת דברים שאינם ראויים, ודווקא הוא ימנע התפרצות בלתי מרוסנת ובלתי נשלטת של רגשות קרבה לה' הגוררים את האדם לפני שהוא ראוי להם, או נדמים בעיניו כרגשי אהבה בעוד הם רגשי כפירה. 'אַל תְּבַהֵל עַל פִּיךָ וְלִבְךָ אַל יִמְהַר לְהוֹצִיא דָבָר לִפְנֵי ה־לְהִים כִּי ה־לְהִים בְּשָׁמַיִם וְאַתָּה עַל הָאָרֶץ עַל כֵּן יִהְיוּ דְבָרֶיךָ מְעֻטִּים' (קהלת ה, א), אומר החכם באדם, ואף מוסיף - 'שְׁמַר רַגְלְךָ פְּאֶשֶׁר תִּלְךָ אֶל בֵּית ה־לְהִים' (שם ד, יז).

חלקים נרחבים מספרו של הרב יוסף דב סולובייצ'יק 'עבודה שבלב', מיוחדים לתשובה השלישית, הדומה בצורתה לתשובה השנייה. אל לו לאדם 'קרוץ חומר' לחשוב שביכולתו להתקרב ללא השגחה אל הרוחניות האינסופית שאינה ניתנת כלל להגדרה או הגבלה אנושית. האדם אוהב את ה' ושואף להתקרב אליו, אך עליו לדעת שהוא אמור גם לירא ממנו, להירתע ממנו. אל לו לבוא 'בְּכָל עֵת אֶל הַקֹּדֶשׁ' (ויקרא טז, ב), ואף בבואו צריכים להיות דבריו מעטים (על פי קהלת ה, א). אם ירבה להתפלל, אם יקרב ללא 'מתיר', כלשונו של הרב יוסף דב סולובייצ'יק, ייאמר לו 'מה לילוד אשה בינינו'¹⁸, והוא יסולק בבושת פנים ללא הזדמנות לאחוז בכסא כבודו של ה'. הדבר היחיד המאפשר לאדם לקרב אל ה', הוא המניין, הזמן והנוסח שקבעו חז"ל.

תשובה יוצאת דופן היא התשובה הרביעית, הנובעת מדבריו של ר' יהודה הלוי¹⁹. לפי תשובה זו, הצורך בקביעת מנין התפילות ביום הוא דווקא צורך חיובי. תפילה אחת ביום, כעיקר חיובה של תורה, לא תספיק לחסיד למלא את נפשו, והוא מוכרח להתפלל מדי כמה שעות על מנת 'לסעוד את נפשו ולטהרה', כלשונו. במהלך היום, השבוע, החודש והשנה, הנפש צוברת זוהמה רבה מן העיסוק המתמיד והמוכרח בעסקי החול. רק הקישור התדיר אל הרוח, הדיבור המתמיד עם ה', מזכך את רוח האדם מזמן לזמן, ומסייע לנפשו לסבול את היותה מחוברת בגוף.

חושבני, כי השאלה המוצגת במאמר, מציקה פעמים רבות למתפלל היהודי. אף לי היא הציקה, ואלו הן, על קצה המזלג, התובנות שהעליתי בחיפושי לגבי העניין. אשמח לתגובות, הארות והערות.

אביתר גלצר, מחזור כ"ו, מתגורר בירושלים, מתחיל בסמסטר הקרוב לימודי כימיה באוניברסיטה העברית.

¹⁵ הלכות תפלה ונשיאת כפים א, ד.

¹⁶ מורה הנבוכים א, נט.

¹⁷ עין א"ה, שבת י, א, סעיף ז.

¹⁸ ע"פ שבת פח, ב.

¹⁹ ספר הכוזרי ג, ה.

אסף-חיים בהרב רגע של מדרש

"אמר ר' יוחנן כתיב (שמואל א יב, ו): '...ה' אֶשֶׁר עָשָׂה אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אַהֲרֹן וְגו'...' וכתוב (שם יא): 'וַיִּשְׁלַח ה' אֶת יְרֻבְעֵל וְאֶת בְּדַן וְאֶת יַפְתָּח וְאֶת שְׁמוּאֵל...' ירובעל זה גדעון, בדן זה שמשון, יפתח כמשמעו, וכתוב (תהלים צט, ו): 'מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּקִרְיָתוֹ וְשְׁמוּאֵל בְּקִרְיָתוֹ שְׁמוּאֵל', שקל הכתוב שלשה קלי עולם עם שלשה גדולי עולם ללמדך שבית דינו של ירובעל גדול וחשוב לפני הקב"ה כבית דינו של משה, ובית דינו של שמשון כבית דינו של אהרן, ובית דינו של יפתח כבית דינו של שמואל, ללמדך שכל מי שנתמנה פרנס על הציבור אפילו הוא קל שבקלים הרי הוא כאביר שבאבירים הראשונים, שנאמר (דברים יז, ט): 'וְכָבֵדְתָּ אֶת הַקְּהֹלִים הַלְוִיִּם וְאֶת הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּקִמֹּתָם וְגו'...' אין לי אלא שופט שבדורך שופט שאינו בדורך מניין מה ת"ל ואל השופט אשר יהיה בימים ההם, מלמד שהשופט שבדורך הרי הוא בזמנו כשופט שהיה בימים הראשונים, וכן הוא אומר (קהלת ז, י): 'אֵל תֹּאמַר מַה הִקְיָה שְׁהִימִים הָרִאשֹׁנִים הָיוּ טוֹבִים מֵאַלְהֵם...' (קהלת רבה, פרשה א, ח)

דווקא ברב קוק, אלא גם בכל רב אחר מדורות קודמים. אך האם אכן כך? האם אכן הרב קוק היה מסתדר עם דור הקדמה? האם ר' עקיבא היה מסתדר? האם אב"י ורבא היו מסתדרים איתו? זאת, לכאורה, אין לדעת. המדרש בא ללמדנו שהקב"ה דואג שבכל דור ודור יקומו פרנסים שינהיגו את הדור מבחינה רוחנית – והם, ודווקא הם, מתאימים לרוח הדור. אגב, דברים אלו טומנים בחובם זכות גדולה, אך גם חובה גדולה, שממדרש זה אנו למדים שבאמת הדברים תלויים בנו, ובאמת הכח להנהיג את הדור מצוי בידיים שלנו, ואין לנו להרפות את ידינו ולומר – אין בנו היכולת להעמיד פרנס, ולכן לא יהיה פרנס עד בוא משיח צדקנו. שנזכה לא לומר שהימים הראשונים היו טובים מאלה.

מזל-טוב לאיציק (כו') וטל גונן על חתונתם.
שתזכו להקים בית נאמן בישראל.

גם השנה תצא הישיבה להקפות שניות ביישוב
לפיד, הבוגרים מוזמנים!

ברכות לאמיר (יג') ואולי ספוקויני להולדת ביתם
– ראשית!

ברכות לאורי רוזנר (יג') ורעייתו להולדת בתם.

ברכות לשמוליק (יג') ואסתי קליין להולדת בנם.

בני מחזור יג' – הפגישה השיעורית המסורתית
תתקיים השנה במוצאי יום-טוב ראשון של
סוכות בבית משפחת רוזנבאום (אהרן וענת), רח'
הגלגל 109, מעלה אדומים. 21:00 – התכנסות.
21:30 – שיעור. 22:20 – הרצאה מפי שמוליק
קליין בנושא: "דילמות ערכיות ודתיות של
עיתונאי ודובר דתי"

מדרש מפורסם זה זקוק לעיון קצת. מאיזה צד השופט שבדור ההווה שווה לשופט שבעבר, האם זוהי אכן מציאות – שהשופט בימינו הוא שופט טוב כשופט שהיה בזמנים עברו, או שמא זוהי אמירה הנהגתית שבאה ללמדנו שאם לא נתייחס לשופט בימינו כשופטים בזמנים עברו – אזי 'איש את רעהו חיים בלעו'? ננסה לדייק מדברי המדרש – ללמדך שכל מי שנתמנה פרנס על הציבור אפילו הוא קל שבקלים הרי הוא כאביר שבאבירים הראשונים. המדרש אומר לנו שהפרנס הוא ממש כאביר שבאבירים, ואין זו אמירה הנהגתית, שאם היה כך היה צריך לומר 'הא עלייך כאביר שבאבירים' וכדומה, ולא הרי הוא ממש. כיצד יתכן הדבר הזה? אלא שנראה לומר שמהשגחתו של הקב"ה בכל דור ודור לשלוח את הפרנס המתאים לו. למה הדבר דומה? לילד בעל ליקוי למידה – אם יפול לידי מחנך שחושב שעל ילד זה להיות כשאר הילדים, וייתייחס אליו במידת הדין, אזי ילד זה לא יתקדם לשום מקום משום שאין הדבר ביכולתו להיות כאשר הילדים, אך אם יפול לידי מחנך שמוכן ללכת איתו בצעדים קטנים יותר – אזי יש סיכוי לילד זה להגיע להישגים גבוהים יותר. כך הדבר, להבדיל, עם פרנסי הדור. אני בטוח שכל אחד מאתנו נתקל במישהו שאמר פעם משהו בסגנון זה – 'אם הרב קוק היה חי בדורנו, הדברים היו נראים אחרת', ואין הדבר מדובר

הרב אלי רייף סימן של אהבה

סיפרה לי אישה: אנו נשואים למעלה משלשים שנה, בכל ערב שבת אישי נוהג להניח איזו הפתעה מתחת לכרית שלי. לא דבר גדול, לרוב איזה ממתק, אבל אני יודעת בכל ערב שבת מחכה הפתעה. בכל ערב שבת הזוגיות שלנו מתחדשת וכיין ישן ומשובח אהבתנו.

הגמרא (יבמות סג, א) מספרת על דו-שיח מופלא:

”מצאו רבי יוסי לאלהו.

אמר לו ר' יוסי: כתיב: '...אָעֶשֶׂה לוֹ עֶזֶר...' (בראשית ב, יח), במה אשה עוזרתו לאדם?

השיב אליהו: אדם מביא חיטין, חיטין כוסס? פשתן, פשתן לובש? לא! נמצאת מאירה עיני ומעמידתו על רגליו”.

שאלתו של ר' יוסי תמוהה, האם אינו יודע במה האישה עוזרת לאיש? ואם אינו יודע, למה להטריח את אליהו בזוטות, האם לא עדיף לשאול את השכן? ובפרט שאלהו אינו הסמל של חיי הזוגיות. גם התשובה תמוהה. אם אליהו מתאר את ההיבט התועלתני שבזוגיות מה חידוש בדבר, ומדוע המליצות שבסיום?

מסתבר ששאלתו של ר' יוסי אחרת. הוא לא שאל שאלה לשונית בלבד על הביטוי הסותר - מצד אחד 'עזר' ומצד שני 'כנגדו'. ר' יוסי שאל מדוע התורה מדגישה דווקא אצל האדם שהאישה היא לעזר לו, והרי גם בעלי החיים מתפקדים כזוג או בחבורות. במה נתייחד האדם שרק אצלו מסופר על בריאת הזכר והנקבה?

על כך השיב אליהו. התבונן במערכת הזוגית ולו רק בעיסוק בצרכי הקיום מזון ולבוש. האדם מביא חטים שזרע לביתו ואשתו מכינה מהם מזון, והם אוכלים ממנו יחד. האדם מביא פשתן ואשתו ממשכה וטווה מהם בגדים לשניהם. זו אינה שאלה של מי בחוץ ומי בבית, הגמרא הדגימה לפי אורח החיים של תקופתה. זה הביטוי לכך שהאדם מביא - כלומר: עוזר ונעזר. בין בני האדם יש תהליך. האחד ממשיך ומפתח את מעשהו של הראשון. הזוגיות היא הגילוי של ההדדיות כדרך קול ההד החוזר. יצירתם משותפת ויחד הם שמחים בה. בכך שונה האדם מבעלי החיים. להולכי ארבע אין ידיים, גפיהם נועדו לצורך עצמם. הם צדים בחבורה או פועלים במשותף, אבל אוכלים לעצמם ומתקיימים לעצמם. לפי הנראה בעיני האדם נדמה שקשה להתנסח במושג 'הדדיות' ביחס לבעלי החיים. אין זה היחד והעזרה האנושית. האדם שונה מבעלי החיים על שני רגליו מהלך, אבל ידיו נועדו לעזור - להושיט לאחור, לתת, לקבל ולחבק. קודם שנבראה האישה האדם לא נזקק לידיים, אלא נחשב כאחד מהולכי על ארבע. מעת שנבראה האישה, קיבלו ידיו יעוד שונה. עמלו אינו לעצמו, היא העזר כנגדו והוא העזר לה. מעת בריאת האישה נבדל האדם מבעלי החיים, לא עוד הולך על ארבע אלא הולך על שתיים - האדם הזדקק, על רגליו עומד וידיו מושטות לנתינה.

נמצא שבריאת העזר כנגדו היא שהעמידתו על רגליו. אבל זו רק ההתחלה. בעלי החיים הולכי על ארבע ראשיהם מופנים לאדמה, הם אינם מסתכלים אחד אל השני. אבל האדם הזקוף פניו מופנים לזולתו. עזר כנגדו - העזרה למי שעומד למולי, למי שפניו ועיניו מופנות אלי. מעת שעמד זקוף ראה פני אשתו. הם הסתכלו זה בפניו של השני ואורו עיניהם, ראו כי בני אדם הם. הרואה את פני ועיני האחר, יש לו עצמו מאור עיניים. נמצא שבריאת 'העזר כנגדו' זכה האדם לעמוד על הרגלים, ומשנזקף וראה פני אשתו ועיניה זכה במאור העיניים. הארת העיניים היא גילוי על שמחתו של אדם בחייו.

אליהו ביאר זאת, דווקא מי שחי לבדו וקנא, ולעתיד מבשר השלום, הוא המבין מה פשר העזר כנגדו. הוא היודע כי בריאת האישה היא גילוי המאור עיניים של אדם והוא מאור עיניה. סיפור בריאת האישה משמעו הוא סיפור הזוגיות האנושית ייחודית. הזוגיות - האהבה היא הגילוי העמוק של האנושיות. זו זו היא העמדת האדם על רגליו והזכייה בהארת העיניים. פתח אליהו בעיקר - הארת העיניים, שהרי כך היא דרכו של עולם - מי שיש לו הארת עיניים יכול לעמוד על הרגלים. עבודת הזוגיות היא הטיפוח והשמירה על הניצוץ שבעיניים.

סימן הוא לבני זוג, כל זמן שהם מסתכלים זה בעיניו של זה ויש ביניהם מאור עיניים, ידעו וישמחו כי האהבה שוכנת ביניהם. ●

מאמר זה פורסם לראשונה בעלון 'זוג או פרד'.

הרב אלי רייף, מחזור יג', מתגורר במודיעין, ומשמש כרב קהילה בעיר.